

કૃષ્ણાવતાર

ડૉ. માયાબેન એન. ચૌધરી

શ્રી એમ.એમ.વી.સા.ક.

વિદ્યાલય, મહેસાણા

યદુવંશી રાજા સુરસેન, મથુરાદેશ અને સુરસેન તરીકે જાણીતા પ્રદેશોમાં રાજ્ય કરતા હતા. સુરસેન રાજાના રાજ્યને લીધે મથુરા યદુવંશના સર્વ રાજાઓની રાજધાની બની હતી. યદુવંશના રાજાઓની રાજધાની મથુરા બનવાનું બીજું કારણ હતું. યદુવંશીઓ ખૂબ જ ભાવિક હતા અને એમને ખબર હતી કે જેમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દ્વારકામાં નિરંતર વસે છે. તેમ મથુરામાં પણ નિરંતર વસે છે. સુરસેનના દીકરા વસુદેવ, દેવકીની સાથે લગ્ન કર્યા પછી નવ પરિણીત પત્ની સાથે રથમાં બેસીને ઘરે જઈ રહ્યા હતા. દેવકીના પિતા દેવકે ખૂબ દેહજ આપ્યું હતું. ઉગ્રસેનનો દીકરો કંસ પોતાની બહેન દેવકીને ખુશ કરવા માટે તેમનો રથ હંકારી રહ્યો હતો. જ્યારે વરકન્યા રથમાં બેસી પસાર થઈ રહ્યા હતા, ત્યારે શુભ શુકન દર્શાવતા વિવિધ પ્રકારના વાઘો વાગતાં હતા. શંખ, રણશીંગા, નગારાં, ઢોલ આનાથી મધુર સંગીત ઉત્પન્ન થતું હતું. કંસ રથ હંકારી રહ્યો હતો. એટલામાં કંસને ઉદ્દેશીને આકાશમાંથી અદ્ભૂત વાણી સંભળાઈ, “કંસ તું કેવો મૂર્ખ છે ! તું તારી બહેન અને બનેવીનો રથ હાંકી રહ્યો છે. પણ તને ખબર નથી કે આ બહેનનું આઠમું બાળક તારી હત્યા કરશે.”

વસુદેવે કંસને પોતાની નવપરિણીત બેન વિશે ઈર્ષાળુ ન થવા વિનંતી કરી. કોઈએ કોઈપણ માણસની ઈર્ષા નહીં કરવી જોઈએ. જ્યારે ઈર્ષાળુ માણસ મરણ પછી યમરાજાની સાથે દંડ માટે ઉપસ્થિત થાય છે, ત્યારે ઈર્ષા ભયનું કારણ બને છે, માટે તમે દેવકીને સજા કરીને પોતાની ઉચ્ચ કીર્તિને કલંક ન લગાવો. વસુદેવનો સરસ બોધ અને તાત્વિક વિવેક દ્વારા કંસને શાંત પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ આસુરી સંગતવાળો કંસ શાંત થયો નહિ.

કંસને વચન આપીને વસુદેવ કહે છે કે તમારી બહેનના અત્યારે કોઈ બાળકો નથી. તો ભય ન રહે તે માટે જ્યારે તેને પુત્રો જન્મે ત્યારે તે પુત્રો યોગ્ય પગલાં માટે હું તમારી સમક્ષ હાજર કરીશ એવું હું વચન આપું છું. સમય જતાં દેવકીને એક પછી એક એમ આઠ પુત્રો અને એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. જ્યારે પ્રથમ બાળક જન્મ્યું ત્યારે વસુદેવે વચનનું પાલન કર્યું. વસુદેવ વચનનું પાલન કરવામાં સુપ્રસિદ્ધ હતા. નવજાત બાળકને સોંપી દેવુ દુઃખ દાયક હોય છે. બાળકને મેળવીને કંસ રાજી થયો. એટલે જ કહેવાય છે કે ‘સંત પુરુષો જીવનમાં સર્વ પ્રકારની દુઃખદ પરિસ્થિતિ સહન કરે છે. વિદ્વાન માણસ અનુકૂળ સંજોગોની રાહ જોયા વિના પોતાનું કર્તવ્ય પાલન કરી શકે છે. કંસ જેવો આસુરી વૃત્તિવાળો માણસ ગમે તેવું પાપી કૃત્ય કરી શકે છે. અને ભક્ત પૂર્ણ પરમેશ્વરને તૃપ્ત કરવા માટે સર્વસ્વનું બલિદાન આપી શકે છે. વસુદેવ અને દેવકીએ લોખંડની સાંકળોવાળી

બદ્ધ અવસ્થામાં કેદખાનામાં જ્યારે જ્યારે પુત્રોને જન્મ આપ્યા ત્યારે ત્યારે નવજાત બાળકને વિષ્ણુનો અવતાર સમજીને કંસે તેમને એક પછી એક મારી નાંખ્યા.

કંસનું કૃત્ય સમજવું ખાસ મુશ્કેલ નથી. દુનિયાના ઈતિહાસમાં ઘણા દાખલાઓ જોવા મળે છે કે જેમાં રાજવંશી માણસોએ પોતાની મહત્વકાંક્ષા સંતોષવા માટે પોતાના પિતા, ભાઈ, આખું કુટુંબ અને મિત્રોને કતમ કરી નાખ્યા હોય. આસુરી પ્રકૃતિવાળો માણસ પોતાની અતિ દુષ્ટ, મહત્વકાંક્ષાઓ પૂરી કરવા કોઈપણ વ્યક્તિની હત્યા કરી શકે છે. કંસે જ્યારે દેવકી અને વસુદેવના છ બાળકોની એક પછી એક હત્યા કરી ત્યારે તેના ઘણા મિત્રો તેને આ અત્યંત નીચ કામ ન કરવા માટે વિનંતી કરી હતી. પણ આસુરી મનોવૃત્તિવાળો કંસ કોઈનું સાંભળ તો ન હતો. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને સર્વ પ્રથમ દેવકીજીના અણિશુદ્ધ હૃદયમાં પોતાનું સ્થાન ગ્રહણ કર્યું. દેવકીના ગર્ભમાં અચિંત્ય શક્તિથી કોઈ પણ રીતે તે પ્રગટ થઈ શકે છે. તેમના માટે સામાન્ય મનુષ્યની જેમ સ્ત્રીના ગર્ભમાં વીર્યસ્ખલન દ્વારા પ્રગટ થવું જરૂરી નથી. આમ શ્રીકૃષ્ણે અલૌકિક રીતે દેવકીજીના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. કંસને દેવકીનું રૂપ જોઈને ખબર પડી જાણે કે કોઈ દિવ્ય જીવ ગર્ભમાં ઉછરી રહ્યો છે. તેને મારવા ના તે વિચાર કરવા લાગ્યો. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રમાણે રોહિણી નક્ષત્ર ખૂબ જ શુકવનંતુ હોય છે અને આ નક્ષત્ર બ્રહ્માજીના સીધા અધિકારમાં રહેલું છે. શ્રીકૃષ્ણના જન્મ વખતે ગ્રહ મંડળો સ્વાભાવિક રીતે એવા ગોઠવાઈ ગયા કે સર્વ વસ્તુ શુકવનંતી બની ગઈ. તે વખતે પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર સર્વે જગ્યાએ, સર્વ દિશાઓમાં શાંતિ અને સમૃદ્ધિનું વાતાવરણ હતું. સર્વ નગરો, ગામો અને દરેક જણના મનમાં પણ શુભ શુકવનનાં ચિહ્નો જણાતાં હતાં. નદીઓમાં ભરપૂર જળ વહેતાં હતા અને સુંદર સરોવર કમળપુષ્પોથી શોભાયમાન હતા. વનવગડા સુંદર પંખીઓ અને મોરોથી ભરપૂર હતા. વનમાં પંખીઓ મધુર ગીતો ગાવા લાગ્યાં. મોરલા પોતાની પ્રિયતમા ઠેલડીઓ સાથે નર્તન કરવા લાગ્યા. વિવિધ પ્રકારનાં ફુલોની સુગંધ પ્રસરાવતો મધુર પવન વાતો હતો. જેના સ્પર્શ માત્રથી અકલ્પ્ય આનંદ થતો હતો. યજ્ઞોની મનાઈ થવાથી બ્રાહ્મણોના મનમાં જે હતાશા વ્યાપી હતી. તે શ્રીકૃષ્ણના પ્રાગટ્ય વખતે તેમના પ્રભુના અવતારને જાહેર કરતી પ્રચંડ ધ્વનિવાળી દિવ્ય આકાશવાણીઓ સંભળવા લાગી. તેથી તેમના મન અત્યંત ઉલ્લાસમાં આવી ગયા.

ગંધર્વ અને કિન્નર લોકના નિવાસીઓ ગીતો ગાવા લાગ્યા. સિદ્ધલોક અને ચારણ લોકના નિવાસીઓ ભગવાનની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. સ્વર્ગલોકમાં દેવદૂતો અને તેમની પત્નીઓ અપ્સરાઓ સહતિ નૃત્ય કરવા લાગ્યા. મોટા મોટા સંતપુરુષો અને દેવતાઓ આનંદિત થઈને પુષ્પો વરસાવ્યા. આકાશમાં રહેલા વાદળાઓ ખૂબ જ મધુર ગર્જનાઓ કરતા હતા. સર્વત્ર સાનુકૂળતા પ્રવર્તતી હતી ત્યારે, સર્વ જીવાત્માઓના હૃદયમાં રહેલા પરમાત્મા ભગવાન વિષ્ણુએ અંધકારમય મધ્યરાત્રીએ, દેવકીજી જે સ્વયંદેવી હતા. તેમના પેટે પૂર્ણ પરમેશ્વર, પુરુષોત્તમ ભગવાન તરીકે અવતાર ધારણ કર્યો. ભગવાનના પ્રાગટ્યને આકાશમાં પૂર્વ ક્ષિતિજમાં ઊગતા પૂર્ણ ચંદ્ર સાથે સરખા વાય છે. વસુદેવજીએ જોયું કે આ નવજાત અદ્ભૂત બાળકે પોતાના ચાર હાથમાં શંખ, ગદા, ચક્ર, પદ્મ ધારણ કર્યા હતા. શરીર શ્રીવત્સના ચિહ્નથી શોભતું હતું. તેમણે કૌસ્તુભમણિઓની રત્નજડિત માળા પહેરી હતી. પીળી રેશમી વસ્ત્ર ધારણ કર્યું હતું. પોતે તેજસ્વી શ્યામ મેઘ સમાન પ્રકાશિત હતા. મણિવાળા મુગુટ પહેર્યો હતો. કંકણો, હેમકુંડળો અને બીજા આભૂષણો શોભતા હતા. બાળકના આ અસામાન્ય લક્ષણો જોઈને

આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ બની ગયા. આવો શણગાર જોઈને સમજી શક્યા કે હવે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પ્રગટ થયા છે. ભગવાન કૃષ્ણે તેમના મૂળ સ્વરૂપે તેમના ઘરમાં બાળક તરીકે અવતાર ધારણ કર્યો હતો. ફરી ફરીને વસુદેવ તેમના બાળકને નીરખવા લાગ્યા. ‘સાધારણ રીતે જ્યારે પુત્રનો જન્મ થાય ત્યારે લોકો અદમ્ય ઉત્સાહપૂર્વક પ્રસંગ ઉજવે છે. પણ હું તો મારા જ ઘરમાં કેદ છું. વસુદેવેજી કહે છે ભગવાને જન્મ ધારણ કર્યો છે. એટલે મારે લાખો કરોડો ગણી તૈયારી કરવી જોઈએ પણ હું કેદમાં છું.’

ભગવાનની આજ્ઞા થવાથી વસુદેવેજી શ્રીકૃષ્ણને પ્રસૂતિખંડમાંથી લઈ ગયા. બરાબર એ જ સમયે નંદ અને યશોદાને ઘરે દીકરીનો જન્મ થયો, જે ભગવાનની અંગરંગ શક્તિ - યોગમાયા હતી. મોટા કમાડોવાળા અને ખીલાઓવાળા રાજ મહેલના દરવાજાઓ આપો આપ ખુલી ગયા. રાત્રિનો ગાઢ અંધકાર વ્યાપ્યો હતો. જેવા વસુદેવ શ્રીકૃષ્ણને પોતની ગોદમાં રાખી જેલમાંથી બહાર નીકળ્યા કે તરત જ સૂર્યના પ્રકાશમાં જેમ દરેક વસ્તુ સ્પષ્ટ દેખાય છે તેમ એમને બધું સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યું. રાત્રિનો અંધકાર અદૃશ્ય થયો. આકાશમાં એ જ વખતે મેઘગર્જનાઓ થઈ અને મુશળધાર વરસાદ વરસવા લાગ્યો. પોતાના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણને તેડીને લઈ જઈ રહેલા વસુદેવને વરસતા વરસાદમાં અડચણ ન પડે તે માટે શેષ ભગવાને પોતાની ફેણ વસુદેવજીના માથા પર છત્રીની જેમ ધરી રાખી. વસુદેવજી યમુનાજીને કાંઠે આવી પહોંચ્યા અને જોયું કે યમુનાજીના જળમાં ભારે પૂર આવ્યા હતા અને પટ પર ફીણ ઉભરાતા હતા. આવી કપટ પરિસ્થિતિમાં યમુના નદીએ વસુદેવજીને સામે પાર જવા માટે માર્ગ કરી આપ્યો અને વસુદેવજી યમુના પાર કરી ગયા. તેઓ ગોકુળમાં આવેલ નંદ મહારાજના મહેલમાં ગયા. તેમણે જોયું કે બધા ગોવાળિયાઓ ગાઢ નિદ્રામાં સૂતા હતા. યશોદાજીના ઘરમાં પ્રવેશ્યા અને પોતાનો પુત્ર યશોદાની ગોદમાં મૂક્યો અને નવજાત પુત્રીને ઉપાડી ચાલી નિકળ્યા. આમ, વસુદેવજીએ શાંતિથી ઘરમાં પ્રવેશી દીકરાના બદલામાં દીકરીને દેવકીજીના ખોળામાં મૂકી અને યથાવત બેડીઓ પહેરી લીધી. જેથી કંસને શું બન્યું છે તેનો ખ્યાલ ન આવે. યશોદા માતા જ્યારે પ્રસૂતિની પીડાથી બહાર આવ્યા અને જાગ્યા ત્યારે તેમને પુત્ર જન્મ્યો કે પુત્રી તેનું સ્મરણ રહ્યું ન હતું.

નવજાત શિશુને બળજબરીથી ખૂંચવીને કંસ ધાતકી રીતે પથ્થર પર પછાડવા ગયો કે તરત જ બાળકી તેના હાથમાંથી છટકીને ઊંચે આકાશમાં ઊડી અને વિષ્ણુની નાની બહેન તરીકે આઠ ભુજાઓ સાથે પ્રગટ થઈ. હકીકતમાં તે બાળકી સાક્ષાત્ દુર્ગાદેવી હતી. દેવતાઓએ સન્માનપૂર્વક દેવીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. આકાશમાંથી દેવીએ કંસને સંબોધન કર્યું. ‘અરે નીચ, તુ મારી હત્યા શું કરીશ ? તને મારનાર બાળક તો આ દુનિયામાં ક્યારનોય ક્યાંક જન્મી ચૂક્યો છે. તારી બહેન પ્રત્યે કૂર ન બન’ આ રીતે પ્રગટ થયા પછી દુર્ગાદેવી દુનિયાના જુદા જુદા ભાગોમાં જુદા જુદા નામે પ્રગટ થયો. આ સાંભળીને કંસ ભયથી ખૂબ જ થથરી ગયો અને પોતાના બનેવી અને બહેનની ક્ષમાયાચના કરી. શ્રીકૃષ્ણ વસુદેવ અને દેવકીના પુત્ર હતા. તેમનો જન્મોત્સવ ઉજવી શક્યા ન હતા. પણ નંદ મહારાજના ઘરે શ્રીકૃષ્ણનો જન્મોત્સવ ઉજવાઈ રહ્યો હતો અને નંદ મહારાજે બ્રાહ્મણોને બે લાખ ગામો દાનમાં આપ્યા હતા.

આમ, આ 'કૃષ્ણાવતાર'માં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું કૂળ અને તેમનો જન્મ, તેમના માતા-પિતા વસુદેવ અને દેવકીની હૃદયદ્રાવક અંશ અહીં છે અને મામા કંસની કૂરતાના પણ દર્શન થાય છે. પાલક માતા યશોદા અને નંદ મહારાજના આનંદ અને ઉત્સાહની સાથે દાનમાં અઢળક ઉદારતા દેખાય છે. 'કૃષ્ણાવતાર'ના આ લેખમાં ઘણું બધું સમજાઈ જાય છે.